

Omnivoor kijkgedrag?

Cultureel kapitaal en het (niet) kijken naar televisieprogramma-genres

Hans Rebers, Ruben Konig en Henk Westerik¹

Summary

Omnivorous viewing? Cultural capital and (not) watching television program genres

According to Bourdieu (1984) people with a lot of cultural capital have a lifestyle that expresses their taste for complex cultural products. In contrast, people with less cultural capital show a taste for less complex cultural products. Against this, Peterson and Simkus (1992) argue and show that people with a lot of cultural capital appropriate a taste for a wide range of musical genres, including complex and less complex genres. Thus, Peterson and Simkus coin the concept of the cultural omnivore. In our research we find that as to television viewing, Peterson and Simkus' concept of cultural omnivorousness does not apply.

1. Inleiding

'Taste classifies, and it classifies the classifier' (Bourdieu, 1984: 5). Volgens Bourdieu onderscheiden de diverse statusgroepen binnen een maatschappij zich onder andere van elkaar door bepaalde smaakvoorkeuren. Deze smaakvoorkeuren worden aangeleerd in de gezinnen waarbinnen mensen opgroeien en tijdens de opleiding die ze genieten. Daar worden hun codes aangereikt om bepaalde cultuuruitingen van betekenis te kunnen voorzien en die te kunnen waarderen. Kennis van deze codes noemt Bourdieu cultureel kapitaal, en hoe meer cultureel kapitaal, hoe complexer de culturele uitingen die gewaardeerd (kunnen) worden. Er wordt aldus een één-op-éénrelatie verondersteld tussen cultureel kapitaal en het kunnen genieten van complexe, verfijnde kunstuitingen.

De theorie van Bourdieu is niet onomstreden. Ze is gefundeerd in het Frankrijk van de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw en recenter Amerikaans onderzoek roept vragen op over de generaliseerbaarheid hiervan. Volgens Peterson en Simkus (1992) en Peterson (1992), die de muziekvoorkeur van Amerikanen onderzochten, is het onjuist te veronderstellen dat mensen met veel cultureel kapitaal alleen maar verfijnde werken weten te waarderen. Volgens hen is voor mensen met veel cultureel kapitaal veeleer typerend dat ze heel uiteenlopende muziekuitingen weten te waarderen. In dit verband spreken zij over 'culturele omnivoren'.

Maar ook deze nieuwere benadering is niet zonder problemen. Van Eijck (1999) vond geen duidelijke aanwijzingen voor het bestaan van cultureel omnivorisme in Nederland. Bovendien is deze theorie tot op heden maar voor een vrij beperkt spectrum aan kunstuitingen (met name muziekvoorkeuren) getoetst. Ook is het onderzoek tot op heden grotendeels voorbijgegaan aan televisiekijkgedrag ondanks het feit dat ook hier een duidelijk onderscheid gemaakt kan worden tussen complexere en minder complexe cultuuruitingen. Weinig andere cultuuruitingen kunnen zich bovendien op zoveel belangstelling verheugen als de televisie: gemiddeld wordt tussen de twee en drie uur per dag televisie gekeken (Huysmans, De Haan & Van den Broek, 2004). Vandaar dat in dit onderzoek de relatie tussen cultureel kapitaal en het televisiekijkgedrag van individuen centraal zal komen te staan. Gekeken zal worden in hoeverre de één-op-éénrelatie die Bourdieu (1984) veronderstelde, heeft plaatsgemaakt voor de relatie zoals verondersteld door Peterson en Simkus (1992). De centrale vraag van dit onderzoek luidt daarom:

Is er in Nederland sprake van een groep mensen met veel cultureel kapitaal en een brede smaak wat betreft televisiegenres, alsmede een groep mensen met weinig cultureel kapitaal en een beperkte, weinig complexe smaak wat betreft televisiegenres? Of is er sprake van een groep mensen met veel cultureel kapitaal en een smaakvoorkeur voor uitsluitend complexere televisiegenres en een groep mensen met weinig cultureel kapitaal en een smaakvoorkeur voor uitsluitend minder complexe televisiegenres?

2. Leefstijlen

Dit onderzoek heeft zijn theoretische uitgangspunt in de leefstijltheorie, zoals die is geschetst door Ganzeboom (1988, 1989), die op zijn beurt is gebaseerd op decennia leefstijlonderzoek uitgevoerd door onder anderen Bourdieu. Een centraal begrip bij Ganzeboom (1988, 1989) is leefstijl. Hij omschrijft dit als 'een reeks van samenhangende gedragskeuzen die een sociale positie symboliseren en herkenbaar maken' (1988, p. 37). In deze definitie is een tweetal afzonderlijke elementen te onderscheiden (Ganzeboom, 1988, p. 37). Het gaat om expressieve gedragsvormen, dat wil zeggen: gedragskeuzen die een sociale positie herkenbaar maken. Dit impliceert dat het gedragsvormen betreft die op één of andere manier waarneembaar zijn in de sociale omgang. Verder gaat het om samenhangen tussen die gedragsvormen, die we als 'stijlen' kunnen benoemen. Dit houdt in dat men in de sociale omgang uit het optreden van één gedragsvorm met een zekere mate van waarschijnlijkheid het optreden van andere gedragsvormen uit het betreffende leefstijlpatroon kan voorspellen. Ook televisiekijken kan als onderdeel van een bepaalde leefstijl worden beschouwd. Want weliswaar is het kijken op zich niet als een expressieve gedragsvorm te beschouwen, het feit dat iemand veel tijd thuis doorbrengt en over televisie weet mee te praten is dat natuurlijk wel.

Middels het voeren van een bepaalde leefstijl onderscheiden de diverse statusgroepen binnen een maatschappij zich van elkaar. De totstandkoming van leefstijlen ziet Ganzeboom (1988, p. 38) als 'een resultante van een viertal kenmerken waarop individuen verschillen'. Deze vier kenmerken zijn geldbudget, tijdbudget, cognitieve vaardigheden en statusoverwegingen.

Volgens Ganzeboom zijn de drie eerstgenoemde kenmerken slechts voorwaarden voor het ontplooiën van een bepaalde leefstijluiting; om tot een bepaalde gedragskeuze te komen dient men nu eenmaal over voldoende geld, tijd en cognitieve vaardigheden te beschikken. Statusoverwegingen zijn wat Ganzeboom betreft essentieel: volgens hem zou een leefstijl vooral dienen om de eigen sociale positie aan andere mensen duidelijk te maken. Hierbij zou met name worden verduidelijkt wat iemands positie is in de volgende drie dimensies:

- De economische hiërarchie: deze behelst de verschillen in financiële hulpbronnen, ofwel, het besteedbaar inkomen. Hoe hoger de positie binnen de economische hiërarchie, hoe meer zogenaamd economisch kapitaal men heeft.
- De culturele hiërarchie: hierbij gaat het om de verschillen in opleidingsniveau. Met name wat betreft leefstijluitingen op het gebied van cultuurdeelname en morele en esthetische overwegingen vormt de positie in deze dimensie een belangrijke determinant. Hoe hoger de positie binnen de culturele hiërarchie, hoe meer cultureel kapitaal men heeft.
- De levensfase-dimensie: hier is uiteraard leeftijd een belangrijke indicator, maar net zo belangrijk is dat wat Ganzeboom het ‘karakteristieke patroon van de levensloop’ noemt. Hij bedoelt hiermee de consequenties die gepaard gaan met de keuze voor een (vaste) partner, het krijgen van kinderen, de woonsituatie en het verkrijgen van een (vaste) werkkring. Hierbij dient vermeld te worden dat deze dimensie verschilt van de culturele en economische dimensie, daar ze geen eenduidige hiërarchie kent waarbinnen een bepaalde positie duidelijk hoger is dan een andere positie.

3. Culturele omnivoren

Voor de expressie van leefstijluitingen op het gebied van cultuurdeelname is vooral het culturele kapitaal van een persoon, de aangeleerde codes om cultuuruitingen te kunnen decoderen en waarderen, van belang. Hoe meer codes mensen hebben leren ontcijferen, des te meer cultureel kapitaal ze hebben. En hoe meer cultureel kapitaal ze hebben, des te complexer zijn de cultuuruitingen die een persoon weet te waarderen. Dit impliceert volgens Bourdieu (1984) en Ganzeboom (1988, 1989) dat een bepaalde mate aan cultureel kapitaal samenhangt met een bepaalde smaak: mensen met veel cultureel kapitaal hebben een (*highbrow*) smaakvoorkeur voor complexe cultuuruitingen en mensen met weinig cultureel kapitaal hebben een (*lowbrow*) smaakvoorkeur voor minder complexe cultuuruitingen.

Sinds het begin van de jaren negentig lijkt het er echter steeds meer op dat de één-op-éénrelatie tussen een specifieke hoeveelheid cultureel kapitaal en een bijbehorende smaakvoorkeur qua karakter aan het veranderen is. Onderzoek van Peterson en Simkus (1992) toonde aan dat wat de voorkeur voor muziekgenres betreft de één-op-éénrelatie geen opgeld meer doet. Er bleek namelijk uit dat van de mensen in de top van de culturele hiërarchie slechts 28 procent hét complexe genre bij uitstek, klassieke muziek, als favoriete genre opgeeft. Daarnaast zijn er binnen deze culturele elite volgens het onderzoek meer mensen die het minder complexe genre country als favoriet noemen dan mensen die dit doen voor operamuziek. Vanuit deze gegevens

ontstond het idee dat mensen in hoge statusgroepen zich niet meer slechts beperken tot al wat 'verfijnd' wordt genoemd, maar er een brede culturele smaak op nahouden; naast complexe cultuuruitingen worden ook minder complexe cultuuruitingen gewaardeerd. Voor deze mensen hebben Peterson en Simkus (1992) de term culturele omnivoren geïntroduceerd. Voor mensen met minder cultureel kapitaal, de lage culturele statusgroepen, wordt door hen de term univoren gehanteerd: personen die zich beperken tot één of hooguit enkele, weinig complexe, culturele uitingen.

De brede smaak van culturele omnivoren manifesteert zich volgens Peterson en Simkus (1992) voornamelijk in het op gepaste momenten tonen van kennis van zaken omtrent allereerste muziekgenres. Dit valt goed te verklaren aan de hand van werk van DiMaggio (1987). Uitgangspunt daarbij is dat smaak een vorm van sociale communicatie is. Hij laat zien dat er een positieve relatie bestaat tussen sociaal-economische status en het netwerk van een persoon: hoe hoger iemands sociaal-economische status, hoe groter, complexer en diverser iemands netwerk. Omdat mensen met een hoge opleiding en een hoge beroepsstatus in hun uitgebreide netwerk een brede culturele kennis nodig hebben om met iedereen te kunnen communiceren, hebben ze behoefte aan veel en brede informatie. Vandaar dat de brede smaak van culturele omnivoren zich niet manifesteert in het devoot omarmen van veel muziekgenres, maar meer in het kennis hebben van en interesse tonen in een groot aantal genres. Het is dus niet zo dat culturele omnivoren die een minder complex genre als country waarderen, zich een bijbehorende leefstijl aanmeten: *'Rather, they appreciate and critique it in the light of some knowledge of the genre, it's great performers, and links to other cultural forms, lowbrow and highbrow.'* (Peterson & Kern, 1996, p. 904). Van hieruit kan mogelijk ook verklaard worden waarom onderzoekers als Van Eijck (1999) vooral samenhangen vonden tussen cultureel kapitaal en het aantal genres dat mensen 'min of meer' weten te waarderen, en niet zozeer tussen cultureel kapitaal en de genres die men tot de eigen absolute favorieten rekent.

In navolging van Peterson en Simkus (1992) is in een aantal andere landen wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar de aanwezigheid van culturele omnivoren. López Sintas en García Álvarez (2002) toonden met behulp van empirische gegevens aan dat er ook in Spanje culturele omnivoren te vinden zijn. Hierbij werd in plaats van naar muziekgenres, gekeken naar zogenaamde *'outdoor cultural activities'*, het bezoeken van musea, kunstgaleries, historische monumenten, boekenbeurzen, kunstmarkten, ruilbeurzen, lezingen en muziek- dan wel theaterfestivals. In Nederland is door Van Eijck (1999), zoals reeds aangegeven, slechts een beperkte samenhang gevonden tussen de hoeveelheid cultureel kapitaal van een persoon en het aantal muziekgenres dat een persoon weet te waarderen. Bovendien trof hij dit verband slechts aan bij de genres die mensen zeiden 'min of meer' te waarderen en niet tot hun favoriete genres rekenden. Naast het onderzoek door Van Eijck hebben ook De Haan en Knulst (2000) gekeken naar het verschijnsel van de culturele omnivoren in Nederland. Hun onderzoek had betrekking op de relatie tussen cultureel kapitaal en bezoek aan culturele instellingen. Volgens hen is er inderdaad sprake van een groep jonge, hoogopgeleide mensen woonachtig in steden die zowel de traditionele als populaire culturele instellingen bezochten.

Dat het verschijnsel van de culturele omnivoren ook daadwerkelijk een nieuwe maatschap-

pelijke ontwikkeling is, bleek verder uit onderzoek door Peterson en Kern (1996). Zij vergeleken de data die Peterson en Simkus (1992) in 1982 verzamelden met data uit 1992. Hierin kwam naar voren dat in het tussenliggende decennium mensen met veel cultureel kapitaal meer populaire muziekgenres zijn gaan waarderen. Weliswaar geldt dit ook voor lagere statusgroepen, maar geenszins in de mate waarin dit het geval is voor de hoogste statusgroepen.

Opvallend is echter dat wat betreft cultuuruitingen die gerelateerd zijn aan de media er nog weinig onderzoek is verricht naar de aanwezigheid van omnivoren. En dat terwijl er binnen de leefstijltraditie voldoende onderzoek gevonden kan worden waarbij gekeken wordt naar waar de diverse massamediale uitingen te plaatsen zijn binnen de leefstijlruimte (o.a. Kraaykamp, 1993). In dit onderzoek zal dan ook gekeken worden naar sociale differentiatie door het kijken naar verschillende televisiegenres. Geldt voor televisiegenres net als voor onder andere muziekgenres dat mensen met veel cultureel kapitaal er een brede smaakvoorkeur op nahouden en mensen met weinig cultureel kapitaal een beperkte, weinig complexe smaakvoorkeur? Of blijft de elite er een complexe smaak wat betreft televisiegenres op nahouden?

4. Methode

4.1 Data

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van de data van *Media Use in the Netherlands 2000* (Konig, Jacobs, Hendriks Vettehen, Renckstorf & Beentjes, 2005). Hier is een gestratificeerde en getrapte *random* steekproef gehanteerd: allereerst is het land in een viertal regio's ingedeeld, waarna hieruit op toevalsbasis 74 gemeenten zijn geselecteerd die samen een goede afspiegeling moesten vormen van de bevolking in de regio qua stedelijkheidsgraad; 64 gemeenten bleken bereid hun medewerking aan het onderzoek te verlenen. Vervolgens is uit alle inwoners tussen de 18 en 75 jaar door de coöpererende gemeenten een a-selecte steekproef getrokken.

De response-rate bedroeg 35,3 procent. In totaal zijn er 2339 mensen benaderd en 825 interviews afgenomen. Omdat de response-rate aan de lage kant was, hebben we geprobeerd zicht te krijgen op hoe selectief de uitval was met betrekking tot televisiekijken. Daartoe hebben we de door ons gemeten gemiddelde kijktijd (16,6 uur per week; standaarddeviatie: 11,6 uur per week; $n = 824$) vergeleken met de gemiddelde kijktijd per week, zoals die door het SCP op basis van zijn tijdsbestedingsonderzoek (TBO) is gerapporteerd voor het jaar 2000 (16, 1 uur per week; Huysmans e.a., 2004). Daarbij bleek het door ons gevonden gemiddelde niet significant af te wijken van het door het SCP gerapporteerde gemiddelde (one-sample t-test: $t = 1,18$; $p = 0,24$). Onze gegevens zijn qua televisiekijktijd dus vergelijkbaar met de TBO-gegevens van het SCP; we gaan we er daarom van uit dat we niet met een systematische uitval van veel- of weinig-kijkers te maken hebben.

De respondenten werden bij hen thuis ondervraagd door een van de 56 interviewers, die de vragen voorlas van een laptop-computerscherm en de antwoorden ook meteen in de computer invoerde. Opgemerkt dient te worden dat de kenmerken huwelijks staat en leeftijd in de steek-

proef significant afwijken van de verdeling binnen de populatie. Zowel getrouwde mensen als mensen van middelbare leeftijd zijn enigszins oververtegenwoordigd. Wat geslacht betreft, was de verdeling wel gelijk aan die binnen de populatie. Voor meer informatie over de hier gehanteerde data zie Konig e.a. (2005).

4.2 Meetinstrumenten

De smaakvoorkeur wat betreft televisiegenres is gemeten door de respondenten te vragen hoe vaak ze naar elk van de volgende dertien genres keken: 'sportprogramma's', 'quizzen en spelshows', 'soaps / dagelijkse series', 'actualiteitenprogramma's', 'programma's over politiek', 'talkshows over alledaagse problemen', 'discussieprogramma's', 'programma's over gezondheid en medische zaken', 'culturele programma's (zoals kunst- of cabaretprogramma's)', 'muziekprogramma's', 'speelfilms', 'nieuwsuitzendingen' en 'documentaires'. De antwoordcategorieën waren 'nooit', 'soms', 'regelmatig', 'vaak' en 'bijna altijd'. In de analyse is dit gedichotomiseerd in de categorieën 'nooit' en 'soms of vaker'.

Volume aan cultureel kapitaal is gemeten aan de hand van opleidingsniveau en culturele beroepsstatus. Opleidingsniveau is gemeten door te vragen: 'wat is de hoogste schoolopleiding die u geheel heeft voltooid?' Aan de mensen die nog dagonderwijs volgden, werd de volgende vraag voorgelegd: 'wat is de schoolopleiding die u nu volgt?' In beide gevallen konden de respondenten kiezen uit lo-, lo, lbo / lhno, mavo, mbo, havo, vwo, hbo, wo en wo+. Voor de analyses zijn lo en lo- samengevoegd tot lo en zijn wo en wo+ samengevoegd tot wo.

De culturele beroepsstatus is geoperationaliseerd aan de hand van het betaalde werk dat de respondent verricht of in het verleden verricht heeft. Deze beroepen zijn gecodeerd aan de hand van de beroepenclassificatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 1985). Deze code is vervolgens omgezet in een score voor de culturele beroepsstatus volgens de methode van Ganzeboom, De Graaf en Kalmijn (1987). In het kader van de correspondentieanalyse die hieronder is beschreven, is de zo verkregen variabele vervolgens nog gehercodeerd in vier categorieën met elk een gelijk aantal respondenten, omdat correspondentieanalyse een techniek is voor categorische data waarin niet met continue variabelen gewerkt kan worden.

4.3 Analyse

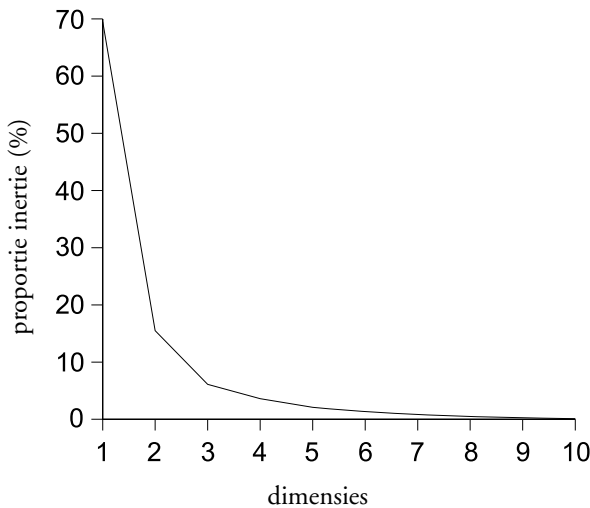
Eerder werd de mogelijkheid besproken dat er een samenhang zou bestaan tussen het beschikken over cultureel kapitaal enerzijds en het soort geconsumeerde programmagenres anderzijds. Complexe cultuuruitingen, en dus ook complexe televisiegenres, zouden vooral worden geconsumeerd door mensen met veel cultureel kapitaal. Wat onder complexe, en wat onder minder-complexe televisiegenres moet worden verstaan is echter niet bij voorbaat duidelijk. Daarom is aan een panel van twaalf experts werkzaam aan de Radboud Universiteit Nijmegen gevraagd de hier onderzochte televisiegenres te rangordenen naar complexiteit. Daarbij werd het begrip complexiteit gedefinieerd als de mate van culturele kennis die benodigd is om een televisiegenre te kunnen begrijpen en waarderen. In tabel 1 bij de resultaten is te zien hoe de programmagen-

res door de experts gerangschikt zijn naar hun mate van complexiteit. Boven in die tabel staan de genres die als complexst zijn gerangschikt en meer naar onder staan de genres die als minder complex zijn gerangschikt.

Belangrijk is het hierbij aan te tekenen dat de overeenstemming tussen de experts aanzienlijk was. De gemiddelde Spearman-rangcorrelatie tussen het oordeel van de experts was 0,75. De binnenklasse-correlatie was 0,97 en de bijbehorende Cronbach's α was eveneens 0,97.²

Nadat zo duidelijkheid was geschapen over de complexiteit van televisiegenres, kon vervolgens de centrale vraag van het onderzoek – naar het verband tussen opleiding en culturele beroepsstatus enerzijds en de geconsumeerde programmagenres anderzijds – worden onderzocht. Hierbij is gebruikgemaakt van correspondentieanalyse (o.a. Clausen, 1998). Met deze techniek kan een groot aantal kruistabellen simultaan geanalyseerd worden. De analyse is uitgevoerd op de data van 734 respondenten (89%) uit het oorspronkelijke bestand, die na verwijdering van respondenten met missing data overbleven. Met een tiendimensionale oplossing is 100 procent van de inertie weer te geven in een plot.³ Met het oog op een zo informatief, maar ook zo zuinig mogelijke analyse is er echter voor gekozen het aantal te analyseren dimensies te beperken tot twee. In figuur 1 is namelijk een duidelijke knik zichtbaar tussen de tweede en de derde dimensie. In deze twee dimensies wordt 85,1 procent van de totale inertie weergegeven.

Figuur 1: Proportie inertie afgebeeld in tien dimensies

Figuur 2 bevat het resultaat van de tweedimensionale correspondentieanalyse. In die figuur is het kijken naar een televisiegenre aangegeven met een kleine ruit plus de naam van het desbetreffende genre in verkorte vorm, aangevuld met een plus-teken (+). Het vermijden wordt aangegeven door het genre met een min-teken (-). Beroepsstatus en opleidingsniveau worden met

vierkantjes en grotere letters aangegeven. Bij beroepsstatus wordt de groep met de minste status aangeduid met b- - en de groep met de meeste status met b++.

Bij de interpretatie van figuur 2 draait het om hoeken. Om vast te stellen of twee categorieën (een categorie van een programmagenre en een categorie van opleiding of culturele beroepsstatus) vaak samen voorkomen dient vanuit beide punten een lijn getrokken te worden naar de oorsprong (op het snijpunt van de twee lijnen in het figuur). Is deze hoek om en nabij de 90 graden, dan bestaat er geen of slechts een zwakke relatie tussen beide categoriepunten. Hoe dichter de hoek de 0 graden nadert, hoe meer de twee categorieën samen voorkomen. Gaat de hoek meer richting de 180 graden, dan komen de twee categorieën juist weinig samen voor.

Naast de scherpte van de hoek speelt ook de afstand tot de oorsprong een rol bij correspondentieanalyse: hoe groter deze afstand, hoe sterker de gevonden relatie tussen twee categoriepunten is. Uitzondering hierbij zijn de categoriepunten met een erg scheve verdeling. Deze liggen bij correspondentieanalyse ver van de oorsprong, terwijl er van een sterke relatie met de onafhankelijke variabelen niet noodzakelijkerwijs sprake is.

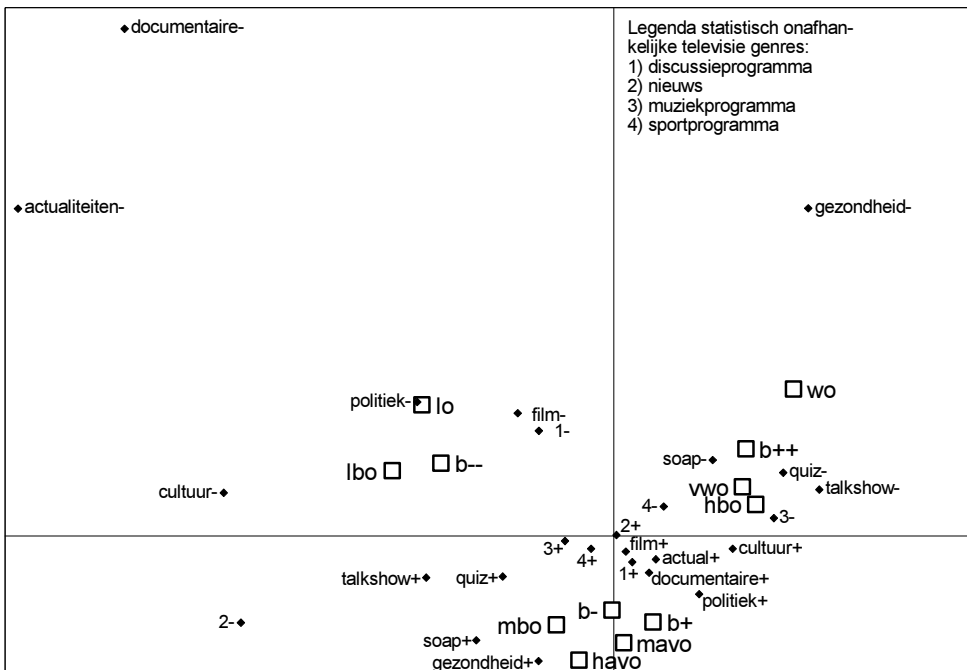
Correspondentieanalyse kent geen speciale toetsen die aangeven of gevonden verbanden significant zijn. Daarom is voorafgaand aan de correspondentie analyse een χ^2 toets ($p \leq 0,05$) uitgevoerd om de statistische (on)afhankelijkheid van de programmagenres van opleiding en culturele beroepsstatus vast te stellen. Hierbij is gebleken dat het kijken naar nieuws, sport-, muziek- en discussieprogramma's statistisch onafhankelijk is van culturele beroepsstatus en opleidingsniveau. Resultaten over deze programmagenres worden daarom ook niet gepresenteerd. Het (niet) kijken naar films bleek alleen statistisch onafhankelijk van culturele beroepsstatus, waarover in de resultaten dus ook niet gerept zal worden. De overige genres bleken wel statistisch afhankelijk van culturele beroepsstatus en opleiding. Op welke manier ze met opleiding en culturele beroepsstatus samenhangen, wordt beschreven in de resultatenparagraaf.

Na de correspondentieanalyse is nog een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd om te bepalen of cultureel kapitaal samenhangt met het aantal programmagenres waarnaar men op televisie kijkt. In eerste instantie is daarbij het aantal genres geregresseerd op opleidingsniveau, culturele en economische beroepsstatus en leeftijd. We hebben economische beroepsstatus meegenomen in die analyse, omdat de culturele en economische beroepsstatus van mensen samenhangen (Ganzeboom e.a., 1987) en we het zuivere effect van culturele beroepsstatus als indicator van cultureel kapitaal wilden schatten. We hebben ook leeftijd opgenomen als onafhankelijke variabele, omdat jongere cohorten steeds hoger opgeleid zijn (Vogels, 2005) en we daarom het effect van opleiding als indicator van cultureel kapitaal wilden zuiveren van een eventuele invloed van leeftijd. Daarna hebben we ook nog de televisiekijktijd opgenomen in de analyse. Dit hebben we gedaan omdat mensen minder tijd besteden aan televisiekijken naarmate ze hoger opgeleid zijn (Huysmans e.a., 2004). De resultaten worden in de volgende paragraaf gepresenteerd in tabel 2.

5. Resultaten

Voordat de daadwerkelijke relatie tussen cultureel kapitaal en smaakvoorkeur betreffende televisiegenres uiteengelegd zal worden, dient een opvallend aspect uit figuur 2 nader bekeken te worden. Het is namelijk opvallend dat van zowel opleidingsniveau als van culturele beroepsstatus de categorieën als een hoefijzer in het figuur verspreid liggen. Dit is een typisch patroon in correspondentieanalyse dat erop duidt dat de eerste dimensie inhoudelijk geïnterpreteerd kan worden, maar dat het niet zinnig is om daarnaast de tweede dimensie ook nog inhoudelijk te interpreteren. De tweede dimensie is te interpreteren als een nuancering van de eerste dimensie. De te interpreteren dimensie ligt eigenlijk gekromd als een hoefijzer in de figuur (Van Rijckevorsel, 1987). Voor opleiding en culturele beroepsstatus geldt beide dat de laagste categoriepunten zich links, de middelste categoriepunten zich in het midden en de hoogste categoriepunten zich rechts in het hoefijzer bevinden. Het hoefijzer lijkt daarmee het cultureel kapitaal uit te drukken. Links in het hoefijzer zitten de mensen met weinig en rechts in het hoefijzer zitten de mensen met veel cultureel kapitaal. Dat betekent ook dat de plaats van de programma-genres op de hoefijzers aangeeft hoeveel cultureel kapitaal de mensen hebben die ernaar kijken (+) of er juist niet naar kijken (-).

Figuur 2: Correspondentieanalyse van opleiding en culturele beroepsstatus enerzijds en (niet) kijken naar televisieprogrammagenres anderzijds (canonische normalisatie, n = 733)

Naast het feit dat er een duidelijk hoefijzer is te onderscheiden in figuur 2, zijn er ook drie duidelijke groepen te onderscheiden met respectievelijk weinig, een beetje en veel cultureel kapitaal. Die drie groepen nemen we nu als uitgangspunt om de resultaten te bespreken.

Kijken we allereerst naar de mensen met een lage opleiding (lo, lbo) en lage culturele beroepsstatus (b- -), links in het hoefijzer, dan blijkt dat deze mensen zich met name onderscheiden doordat ze niet kijken naar documentaires, actualiteiten-, culturele en politieke programma's. De laag opgeleiden onderscheiden zich bovendien, doordat ze niet naar films kijken. Met de middencategorieën van opleiding (mavo, mbo, havo) en culturele beroepsstatus (b-, b+) hebben de mensen in de laagste categorieën (lo, lbo, b- -) gemeen dat ze relatief veel kijken naar talkshows over alledaagse problemen, quizzen en soaps.

De middelste opleidingsniveaus (mavo, mbo, havo) en culturele beroepsstatusniveaus (b-, b+) kijken relatief veel naar programma's over gezondheid en medische zaken. Verder kijken de middelbaar opgeleiden relatief veel naar films op televisie. Met de mensen met een hogere opleiding (vwo, hbo, wo) en culturele beroepsstatus (b++) hebben de middelste opleidings- en statusniveaus (mavo, mbo, havo, b-, b+) gemeen dat ze relatief veel kijken naar documentaires, actualiteiten- en politieke programma's.

De hoogste opleidings- (vwo, hbo, wo) en culturele beroepsstatusniveaus (b++), ten slotte, vermijden het kijken naar programma's over gezondheid en medische zaken, quizzen, talkshows over alledaagse problemen en soaps. Ze kijken wel naar culturele programma's.

Tabel 1: Gemiddelde rangscores^a van televisiegenres naar de mate van complexiteit

Programma's over politiek	1,5
Culturele programma's	3,7
Discussieprogramma's	3,9
Actualiteitenprogramma's	4,2
Nieuwsuitzendingen	5,0
Documentaires	5,3
Programma's over gezondheid en medische zaken	5,8
Speelfilms	8,5
Talkshows over alledaagse problemen	8,7
Quizzen en spelshows	10,4
Soaps / dagelijkse series	10,9
Sportprogramma's	11,3
Muziekprogramma's	11,8

^a De meest complexe programmagenres staan bovenaan en de minst complexe programmagenres staan onderaan.

Deze resultaten van de correspondentieanalyse kunnen we vervolgens combineren met de rangordening naar complexiteit van de televisieprogramma's (zie tabel 1). Dan blijkt dat mensen met een lage opleiding en beroepsstatus programma's mijden die complex zijn (programmagenres boven in tabel 1). Mensen met een hoge beroepsstatus en opleiding daarentegen mijden in het algemeen juist de programma's met een lage complexiteit (programmagenres onder in tabel 1).

Tabel 2: Regressie van het aantal programmagenres waarnaar men kijkt op opleiding, culturele en economische beroepsstatus, leeftijd, en kijktijd (gestandaardiseerde parameters, n = 726)

	β	β
Opleidingsniveau	-0,043	0,040
Culturele beroepsstatus	0,049	0,046
Economische beroepsstatus	-0,086	0,077
Leeftijd	-0,090*	-0,083*
Kijktijd		0,249**
R^2	0,013	0,068

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Kijken we naar de resultaten van de regressieanalyse in tabel 2, dan zien we ook dat opleiding en culturele beroepsstatus geen invloed hebben op het aantal programmagenres dat mensen kijken op televisie. Het blijkt dus niet zo te zijn dat mensen met meer cultureel kapitaal sterker cultureel omnivoor zijn wat betreft hun programmakeuze op televisie dan mensen met minder cultureel kapitaal. Wel blijkt de totale televisiekijktijd samen te hangen met het aantal programma-genres dat men kijkt. Kijkt men meer, dan kijkt men ook meer genres.

6. Conclusie en discussie

Om tot een conclusie te komen zal allereerst de centrale vraag van het onderzoek worden herhaald: Is er in Nederland sprake van een groep mensen met veel cultureel kapitaal en een brede smaak wat betreft televisiegenres, alsmede een groep mensen met weinig cultureel kapitaal en een beperkte, weinig complexe smaak wat betreft televisiegenres? Of is er sprake van een groep mensen met veel cultureel kapitaal en een smaakvoorkeur voor complexere televisiegenres en een groep mensen met weinig cultureel kapitaal en een smaakvoorkeur voor minder complexe televisiegenres?

Uit de analyse is gebleken dat de hogere statusgroepen zich met name onderscheiden door het niet kijken naar de minder complexe televisiegenres (quizzes, talkshows over alledaagse problemen, soaps en programma's over gezondheid en medische zaken) en het wel kijken naar enkele complexere televisiegenres (actualiteiten-, politieke en culturele programma's en documentaires). Daarnaast kijken mensen met weinig cultureel kapitaal met name weinig complexe televisiegenres en mijden ze juist het kijken naar complexere televisiegenres. Er is geen verschil in het aantal televisiegenres dat mensen met veel dan wel weinig cultureel kapitaal kijken. Beide groepen zijn dus op een bepaalde manier eenzijdig, en geen van beide groepen is omnivoor. Op basis van deze data kan dus gesteld worden dat de één-op-éénrelatie tussen cultureel kapitaal en smaakvoorkeur, zoals Bourdieu (1984) die veronderstelde, overeind blijft.

Bij deze conclusie willen we aantekenen dat het mogelijk is dat mensen met veel cultureel kapitaal sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven tijdens de interviews. Het is mogelijk

dat ze niet hebben willen toegeven dat ze ook naar soaps, spelletjes, voetbalwedstrijden en andere weinig-complexe programma's kijken. Maar als dat inderdaad in meer of mindere mate het geval is, dan hebben deze mensen ook tijdens de interviews precies datgene gedaan wat ze ook tijdens het leven van alledag doen, namelijk, zich zo gedragen dat daarmee hun sociale positie herkenbaar wordt. Ze hebben zich dan gedragen conform hun leefstijl, ofwel, ze hebben dan precies datgene laten zien waar wij als onderzoekers naar op zoek waren. Zelfs als we de mogelijkheid van sociaal wenselijke antwoorden opnemen, kan op basis van deze gegevens dus allerminst gesteld worden dat het verschijnsel van de culturele omnivoren dat Peterson en Simkus (1992) en (in mindere mate) Van Eijck (1999) vonden op het gebied van muziekgenres zich ook bij de televisiegenres voordoet. Hiervoor zijn enkele mogelijke verklaringen aan te dragen.

Ten eerste kan verondersteld worden dat mensen met veel cultureel kapitaal überhaupt weinig televisiekijken. De relatie tussen opleiding en televisiekijktijd (Huysmans e.a., 2004) betekent misschien dat er voor mensen met veel cultureel kapitaal überhaupt minder ruimte is voor differentiatie naar de minder complexe programmagenres. Gezien onze resultaten bij de regressieanalyse is deze verklaring zeer wel mogelijk, want naarmate men minder televisiekijkt, kijkt men ook naar een kleiner aantal genres. Dit zou een rem kunnen zetten op de neiging van mensen met meer cultureel kapitaal om een breder pakket aan programmagenres te kijken op televisie.

Een tweede verklaring zou kunnen zijn dat in dit onderzoek, in tegenstelling tot eerder onderzoek naar culturele omnivoren (Peterson, 1992; Van Eijck, 1999), niet de waardering van mensen voor genres, maar het gerapporteerde kijkgedrag in de analyses is meegenomen. Waardering en kijkgedrag zijn hoogstwaarschijnlijk sterk gecorreleerd, maar ze kunnen niet aan elkaar gelijkgesteld worden. Het feit dat hier gerapporteerd gedrag is gemeten, maakt dus dat in onze analyses misschien niet alle televisiegenres die worden gewaardeerd als zodanig door ons zijn herkend; zeker gezien het feit dat mensen met veel cultureel kapitaal toch al minder dan anderen naar de televisie kijken (Huysmans e.a., 2004).

Ook het feit dat televisie kijken een activiteit is die veelal plaatsvindt binnen de context van het gezinsleven (Lull, 1988; Mutsaers, 1996; Westerik, Renckstorf, Wester & Lammers, 2005) zou van invloed kunnen zijn op de resultaten van dit onderzoek. Immers, de keuze voor welke televisieprogramma's, en daarmee welke televisiegenres, gekeken worden, is mede afhankelijk van de andere personen uit het huishouden en daarmee geen puur individuele keus. Daardoor is het denkbaar dat het programma dat iemand ziet niet indicatief is voor de eigen sociale positie, maar voor die van anderen (ouders, partner, kinderen). Televisiekijken zou dan niet als onderdeel van een individuele leefstijl kunnen worden beschouwd, maar veeleer als onderdeel van een gezinsleefstijl. Waarom de ideeën van Bourdieu, Ganzeboom, Peterson en Simkus alleen op individuele leefstijlen betrekking zouden hebben, is echter niet in te zien.

Geen van de bovenstaande verklaringen lijkt echter te kunnen verhullen dat de culturele omnivoor met veel cultureel kapitaal zich nog niet op alle gebieden meester heeft gemaakt van een kwalitatief breed spectrum aan cultuuruitingen. Met betrekking tot televisie lijken de mensen met veel cultureel kapitaal zich nog steeds te onderscheiden van mensen met minder cultureel kapitaal, door een levensstijl waarin complexere televisieprogramma's op het menu staan.

Noten

1. Dit artikel is geschreven naar aanleiding van de doctoraalscriptie van Hans Rebers voor de opleiding communicatiewetenschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen en op een paper gepresenteerd op de Dag van de Sociologie 2006 in Tilburg. Ruben Konig en Henk Westerik zijn respectievelijk universitair docent en onderzoeker en waren als zodanig betrokken bij het afstudeerproject van Hans Rebers. Gelieve communicatie omtrent dit onderzoek te richten aan Ruben Konig, Communicatiewetenschap, Radboud Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen; of via e-mail aan r.konig@maw.ru.nl.
2. Na het transformeren van de oorspronkelijke scores tot normalscores op basis van hun rang, kan men de binnenklasse-correlatie (*two-way random, absolute agreement, average measure*) berekenen, die als maat van overeenstemming tussen experts beschouwd kan worden (McGraw & Wong, 1996).
3. De inertie is een functie van x^2 die als maat voor de samenhangen in de te analyseren kruistabellen kan worden gezien.

Literatuur

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste* (R. Nice, vertaling). London: Routledge & Kegan Paul.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (1985). *Beroepenclassificatie 1984: Alfabetische lijst van benamingen*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Clausen, S.-E. (1998). *Applied correspondence analysis: An introduction*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- DiMaggio, P. (1987). Classification in art. *American Sociological Review*, 52, 440-455.
- Eijck, K. van (1999). Jazzed up, brassed off: Sociale differentiatie in patronen van muzikale genrevoorkeuren. *Mens & Maatschappij*, 74, 43-61.
- Ganzeboom, H.B.G. (1988). *Leefstijlen in Nederland: een verkennende studie*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ganzeboom, H.B.G. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland. Een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*. Assen: Van Gorcum.
- Ganzeboom, H., Graaf, P. de, & Kalmijn, M. (1987). De culturele en economische dimensie van beroepsstatus. *Mens en Maatschappij*, 62, 153-175.
- Haan, J. de, & Knulst, W.P. (2000). *Het bereik van de kunsten; een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende en podiumkunsten sinds de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Huysmans, F., Haan, J. de, & Broek, A. van den (2004). *Achter de schermen: Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Konig, R., Jacobs, E., Hendriks Vettehen, P., Renckstorf, K., & Beentjes, H. (2005). *Media use in the Netherlands 2000: Documentation of a national survey*. Den Haag: DANS.
- Kraaykamp, G.L.M. (1993). *Over lezen gesproken: een studie naar sociale differentiatie in leesgedrag*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- López Sintas, J., & García Álvarez, E. (2002). Omnivores show up again: The segmentation of cultural consumers in Spanish social space. *European Sociological Review*, 18, 353-368.

- Lull, J. (Ed.). (1988). *World families watch television*. Newbury Park, CA: Sage.
- McGraw, K.O., & Wong, S.P. (1996). Forming inferences about some intraclass correlation coefficients. *Psychological Methods*, 1, 30-46.
- Mutsaers, W. (1996). Television viewing as social activity. In K. Renckstorf, D. McQuail, & N.W. Jankowski (Eds.), *Media use as social action: a European approach to audience studies* (pp. 87-102). London: John Libbey.
- Peterson, R.A. (1992). Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21, 243-258.
- Peterson, R.A., & Kern, R.M. (1996). Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61, 900-907.
- Peterson, R.A., & Simkus, A. (1992). How musical tastes mark occupational status groups. In M. Lamont & M. Fournier (Eds.), *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality* (pp.152-186). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Rijckevorsel, J.L.A. van (1987). *The application of fuzzy coding and horseshoes in multiple correspondence analysis*. Leiden: DSWO Press.
- Vogels, R. (2005). Onderwijs. In *De sociale staat van Nederland 2005* (pp. 46-76). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Westerik, H., Renckstorf, K., Wester, F., & Lammers, J. (2005). The situational and time-varying context of routines in television viewing: An event history analysis. *Communications*, 30, 155-182.